

Palics Természeti Park¹

Raffai Judit, Szabados Klára

A védelem kronológiája

A természetvédelem és a kulturális örökség megőrzése szempontjából a terület Palics-Ludas Regionális Park néven vált védetté 1982-ben. Az E-75-ös autótút nyomvonalára 1991-ben két részre osztotta a Regionális Parkot. Szabadka község képviselő-testülete 1996-ban döntött a Palics Természeti Park megalakításáról. Kezelője a palicsi székhelyű Palics-Ludas Közvállalat.

III. kategória – a helyi önkormányzat határozatával védett terület

Nemzetközi jelentősége

A Palics Természeti Park a Szabadkai tavak és puszták IBA (Important Bird Area N°-002) madárvédelmi terület része.

Fekvése

Vajdaság északi részén terül el Szabadka és Palics települések között. A védett terület nagysága 712 ha és 869 ha védőövezet veszi körül.

A tó

A Palicsi-tó területe 5,7 km², mai vízmélysége 1,5 és 2,8 m közötti (alegységként változik). A jellegzetes szikes tó sekély medrét a szél munkája hozta létre a Szabadka–Horgosi-homokpuszta és a Bácskai Löszfennsík különböző talajának érintkezése mentén. A tó vízszintje nem csak évközben ingadozott, hanem az évtizedek során váltakozó nedvesebb és szárazabb időszakok viszonylatában is jelentősen változott, időnként teljesen ki is száradt. A tó vize nátrium-bikarbonát típusú volt, a benne oldott sók koncentrációja 4 kg/m³ körül mozgott. A partokon összesepert sziksó feldolgozására 1783-ban szódagyár épült. Amikor a XIX. század közepén felismerték a Palicsi-tó vizének gyógyhatását, az északi tópart addigi legelőin kiépült a fürdő és létrejött a park.

A Szabadka térségében végzett vízrendezési munkálatok, valamint a városi csatornahálózat kialakítása folyamatosan növelték a tóba áramló víz és vele együtt a szerves anyagok mennyiségét is. A XIX. század utolsó évtizedeitől kezdve a tó mind jobban elmocsarasodott. Szabadka iparának fejlődése felgyorsította a degradációs folyamatokat, amelyek katasztrofális

¹ Megjelent a következő kiadványban: Szabados K., Molnár Zs. (szerk.) (2008): A X. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

halpusztuláshoz vezettek. A tavat 1971 és 1975 között kiszárították, az iszap nagy részét eltávolították. Felépült a szennyvíztisztító, a tó medrét pedig töltésekkel négy alegységre (szektorra) osztották fel. A Palicsi-tó mesterséges, eutróf jellegű rendszerré vált, amely szükség esetén a Tisza vizét tartalékoló víztározóból is vízhez juthat. A harminc év alatt felgyülemelő nitrogén és foszfor hatására a tóban ismét vastag iszapréteg keletkezett, élővilága pedig végletesen elszegényedett.

A Palicsi-tó az átvonuló madárfajok jelentős gyülekező, pihenő és táplálkozó helye, valamint a vízimadarak egy részének telelőhelyeül is szolgál. A tavon és környékén eddig mintegy 210 madárfajt jegyeztek fel, közülük több mint száz faj fészkel. A legértékesebb madárélőhelyet a szigetek alkotják, amelyeket a tó tisztításakor alakítottak ki a mederből kitermelt iszaptól. A madárszigeteken olyan természeti ritkaságok is költenek, mint a szerezsensirály (*Larus melanocephalus*), a kontyos réce (*Aythya fuligula*) és a cigányréce (*Aythya nyroca*).

A parkok

Forrás: Szabados Klára (2007): Palics Természeti Park in Panjković, B.:A Szabadka–Horgosi-homokvidék védett területei. CD kiadvány, Szerbiai Természetvédelmi Intézet, Újvidék

Az angol stílusú Nagy Parkot 1842-ben alakították ki, majd 1911-ben, immár 18 hektár kiterjedésben, barokk stílusban rekonstruálták. Ekkor alakították ki a szabályos geometriai sétautakat és a virágágyásokat. A második világháború után a park területe jelentősen csökkent. Mivel csak a virágágyásokat tartják fenn szakszerűen, így a parkerdei részben egyre jelentősebb szerephez jut az özöngyomként terjedő nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*).

Az öreg tölgyfák és a homoki tölgyesek más fajainak jelenlétének, valamint erdőszerű szerkezetének köszönhetően a parkban számos, erdei élőhelyekhez kötődő faj van jelen. A gazdag rovarvilág mellett 4 védett denevérfaj jelenlétéről is vannak bizonyító adatok, közöttük van a vízi denevér (*Myotis daubentonii*) is, amelynek fennmaradása a víz közelében található öreg odvas fáknak köszönhető. Rendszeresen vagy időszakosan 99 madárfaj jelenlétét figyelték meg, közülük 66 faj költ. Legjelentősebbek az erdei fajok, különösen az odúlakó madarak. Kiemelkedő a fészkelő fajok nagy sűrűsége. Költ itt a macskabagoly (*Strix aluco*), a balkáni fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*) és a rövidkarmú fakúsz (*Certhia brachydactyla*).

Az arborétumként is működő Palicsi Állatkertet 1949-ben alapították, ma mintegy 10 hektáron terül el. Több mint 270 fa- és cserjefaj él itt, közöttük számos ritkaság is, például a libanoni cédrus, a mamutfenyő és a vörösfenyő. A kocsányos tölgyek (*Quercus robur*) több mint 250 éves példányait az eredeti növényzet maradványainak tartjuk.

A fürdő

Forrás: Raffai Judit (2002): Palics kiépülése - kiállítási katalógus. Globus, Szabadka

A palicsi tó vizét a XIX. század elején már használták fürdőzésre. 1840-ben a város kijelölte a fürdő helyét, mellette 12 láncnyi parkot ültettek. Néhány évre rá egy vendéglő épült, ahol fából készült fürdőkádakat állítottak fel és melegített vízben lehetett fürödni. 1885-ig a melegfürdő mellett hideg kosárfürdő és sárfürdő állt a vendégek rendelkezésére, amit ekkor megszüntettek és elkülönített női és férfi fürdőt létesítettek. A férfifürdőt 1915-ben egy hatalmas vihar rombadöntötte, ettől kezdve a 120 kabinnal, a gyerekek számára elkerített "kosárfürdővel", nagy napozóval ellátott női fürdőt használták férfiak és nők egyaránt.

A Palicson nyaralóval rendelkező szabadkaiak az év egy részét töltötték a fürdőhelyen, de távolról is érkeztek tehető vendégek. Szabadka lakossága a korabeli Palicson élte nyári társasági életét. Egy korabeli szöveg szerint "... naponként délelőtt és délután 2-2 óráig tartó tэрzene, a gyakorta tartott táncmultságok, a közhasználatra lévő zongora, 25-30 féle hírlap, a mindennapi csolnakázás, tekéző, czéllövő, hinta helyek..." álltak a vendégek rendelkezésére.

A korabeli Palicsfürdő sportélete Vermes Lajos, a sokoldalú sportember személyéhez kötődik. A sportjátékok szervezése mellett megépíttette a a Lujza és az Anna villát, valamint a sportolók szálláshelyéül szolgáló reprezentatív Bagolyvárat. Elkészült az ország első aszfaltozott kerékpárpályája is. Az első villák és a 32 szobából álló Park Hotel a XIX. század közepén épültek. 1912-ben adták át rendeltetésüknek a neves építészpáros, Komor Marcell és Jakab Dezső által tervezett szecessziós épületeket: a Víztoronyt, a Vigadót, a női strandot, a zenepavilont és az emlékkutat. Ma az egykori gyógyüdülő épületei a parkkal együtt a vidék védett művelődéstörténeli örökségét alkotják.

A szolgáltatás színvonala nem csak a helyi lakosságot elégítette ki, hanem az akkori Osztrák-Magyar Monarchia egész területéről Palicsra érkező módosabb vendégek igényeinek is megfelelt. 1868-ban épült ki a vasútvonal Szabadka és Szeged között, 1897-től pedig a fürdőt villamosvonal kötötte össze Szabadkával. 1906-1912 között oldották meg a vízvezeték, a csatornahálózat és a villanyvilágítás kérdését is.